

Tamen, malgraŭ seriozaj fortostreĉoj fare de la kompetentaj instancoj, la situacio estas kontentiga nek en Hungario nek en la najbaraj landoj (Aŭstrio, Slovakio, Ukraino, Rumanio), el kiuj akvo fluadas en Hungarion, troviĝantan meze de la baseno de Danubo.

Konkludo

Kiel ankaŭ en aliaj kampoj de la homa agado, ankaŭ en la protektado de la surfacaj kaj subsurfacaj akvoj ni devas agi kune kaj persiste, por ke (simbole) estu

**nur malmulte da nubo
super Danubo.**

Summary

Land under water - water under the land in Hungary

The paper presents ideas concerning the importance of water resources in Hungary, and its associated problems. Aspects of the hydrology of the Danube Basin are presented, and the causes and the impact of the floods that occurred between 1998 and 2001 are discussed.

Adreso de la aŭtoro

AProf. Dr. DUDICH Endre
Károlyi M. u 14/B
HU - 1053 - B u d a p e s t
HUNGARIO
<dudich@axelero.hu>

Priaŭtora informo

Geologo, biologo-ĥemiisto, asociita profesoro de Akademio Internacia de la Sciencoj (AIS) San Marino, vicprezidanto de la Hungarlanda Geologia Societo, eksa prezidanto de la Asocio de Eŭropaj Geologiaj Societoj, eksa sekretario de la Internacia Programo pri Geologia Korelacio de UNESCO en Parizo, eksa vicprezidanto de la Hungaria Esperanto-Asocio (HEA), aŭtoro de la scienc-populariga Esperanto-libro "Ĉu vi konas la Teron?" (Budapeŝto, 1983)

Pri verbaj adjektivoj celaj kaj agaj *

Jan WERNER

Aktuala stato

Ĉe verba radiko estas la **adjektiva finaĵo -a** proprafunkcia, ne-pleonasma kaj estas rigardata kiel ĉefelemento, kiu laŭ la aŭtoroj de Plena Analiza Gramatiko (PAG) substantivigas la antaŭan flankelementon. Verbo plus la a-finaĵo laŭ PAG povas havi du sencojn:

- a) **-rilata, -apartena** (ekz. *nutra problemo* = nutrorilata problemo),
- b) **-kvalita** (ekz. *skriba informo* = informo karakterizita de skribo: vd. PAG § 296, B.2, p. 399-400).

Dilemo kaj nova konkludo

Malgraŭ mia estimo al la aŭtoroj de PAG, mi ne povas konsenti kun ilia analizo de la verbaj adjektivoj. Mi konsideras ĝin nesufiĉa kaj en certa punkto eĉ erara. La aŭtoroj en la § 296 informas, ke la adjektiva finaĵo post verba radiko donas adjektivon analizeblan per "io karakterizita de ago, kiu povas signifi, ke io **faras** la respektivan agon". Tiu ĉi formulo estas en PAG sekvata per ekzemploj: *konsterna sciigo* = konsternanta sciigo; *bata vipo* = batanta vipo, *sida homo* = sidanta homo.

Oni laŭdire povas uzi verboadjektivon anstataŭ aktiva participo. Plue PAG enhavas la aserton, ke "helpe de kunteksto, kelkaj verboadjektivoj estas uzeblaj same en la senco de aktiva kiel en la senco de pasiva participo". Kun tiu asertado de la PAG-aŭtoroj terminologio mi ne povas konsenti. Mi ja akceptas la unuan parton de la analizo "io karakterizita de ago", sed rifuzas akcepti la duan parton "kiu povas signifi, ke io **faras** la respektivan agon".

* Al d-ro *Kavka*, ĉeĥa geologo, elstara naturscienculo, aganta en la greka-latina-esperanta kontinuo, mi gratulas pro la viv-jubileo kaj kredas providence, ke li ankoraŭ longe kaj efike sulkos nian komunan aferon.

Laŭ mia opinio agon esprimas sole la participaj adjektivoj, mi nomas ilin **agaj adjektivoj**. Al la klasifiko de PAG mi aldonas gravan kaj vere realan grupon de verbaj **adjektivoj celaj**. Kaj mi admonas, ke estas necese strikte distingi celajn kaj agajn verbo-adjektivojn.

Pri la problemo mi en la sekvanta teksto rezonos iom detale, sed unue mi reordigas la klasifikon. La verbaj adjektivoj kun la a-finaĵo esprimas:

◦ **celon**, resp. **povon**, **kapablon** plenumi agon esprimitan per la verba radiko, **destinon de la karakterizata objekto**, apud kiu la adjektivo staras. Ekzemplo: *sega maŝino*, *labora ilaro*, *puriga teknologio*. La adjektivoj ne esprimas verbajn tempojn, modojn, voĉojn, aspektojn, sed sole **celatan agadon**. *Sida meblo* signifas meblon destinitan por sidado.

Kompreneble, oni povas konsenti, ke en la donataj ekzemploj oni sentas ankaŭ esprimon de kvalito, sed en la praktiko la pli grava vidpunkto estas tiu de **celo**, **destino**. Menciin-da estas ankoraŭ la noto, ke analoge estas uzablaj formoj kun -pova, -kapabla, -iva, -ema;

◦ **kvaliton**, kiu determinas ne agon, sed nur **staton de iu fenomeno**, ekz. *labora etoso*, *konsterna sciigo*. Tio signifas, ke io (etoso) estas karakterizata per certa aktiveco resp. agado (laboro);

◦ **rilaton**, **apartenon**, ekz. *aŭda senso* signifas: aŭdoapartena senso, aŭdosenso, aŭ senso de aŭdo. Simile *luma radio* signifas: radio, kiu rilatas al lumo, resp. al radio, kiu estas la lumo, lumradio.

Celo estas destino, ne ago

Estas konstateble, ke en la faka aplikado nombro de verbaj adjektivoj superas ties frekvencon en la komunua lingvaĵo danke al oftaj terminaj vortgrupoj kun epiteto, ekz. *fenda kojno*, *transira kurbo* k.s.

En la teĥnika literaturo aperas duvortaj nomoj de objektoj, ekipaĵoj kaj ne raraj estas tiaj terminoj ligitaj kun abstraktaj fenomenoj kiel procedo, teĥnologio, movado, metodo, povo k.s. Tuj enkonduke utilas diri, ke tiu proceso estas pozitiva kaj ĝusta. En mia manlibro

"Terminologia Kurso" (2) estas menciite ĝenerale pri adjektiv-epiteta formo de kompleksaj terminoj en la ĉapitro 6.35.5.

La baza distingo de verbaj adjektivoj al la du parencaj grupoj estas relative facila, ĝi sekvas funkcion de adjektivo en termina vortgrupo. La adjektivoj celaj estas derivitaj de verbo per neta finaĵo -a. La adjektivoj agaj havas post la verba radiko (aŭ stamo, ekz. grup/igi) la partipan -ant (-int, -ont) kaj la finaĵon -a.

Celaj adjektivoj servas por esprimi celon, al kiu la objekto, ekipaĵo, metodo servas, aŭ por marki funkcion, kiun ili estas plenumontaj. La adjektivoj montras, ke certa objekto estas destinita por iu agado, por certa maniero de uzo: *desegna papero* - papero destinita por desegnado; *rega buteo* - buteo destinita por regi ion; *akvuma ekipaĵo* - ekipaĵo destinita por akvumi; *apartigata tavolo* - tavolo destinita por apartigi, k.t.p.

Agaj adjektivoj finiĝantaj per -anta, markas agadon, kiu ĵus okazas: *desegnanta infano* - infano, kiu ĵus desegnas; *reganta buteo* - buteo, kiu ĵus en ĉi tiu momento rege funkcias; *akvumanta ekipaĵo* - ekipaĵo, kiu ĵus akvumas k.t.p.

Ambaŭ grupoj de adjektivoj per sia signifo evidente diferencas. Rimarkinda estas ankaŭ ilia pozicio en kunteksto. La **cela adjektivo** plej ofte staras **antaŭ** substantivo, kiun ĝi determinas (antaŭpozicio: *rega cirkvito*, *transmisia rimeno*), la **aga adjektivo** plej ofte staras **post** ĉi tiu substantivo (postpozicio: *viro reganta aparaton*, *virino acetanta svetron*).

El la donitaj ekzemploj fontas ankaŭ konstateble, ke la celaj adjektivoj estas karakterizaj por la faka stilo, speciale por la termina leksiko, dum la agaj adjektivoj estas uzataj pli en la nefaka sfero.

Cela kaj aga adjektivoj akiritaj de unu sama radiko povas renkontiĝi en unu frazo. Ilia funkcia komparo klare montras ties diferencon internan formon kaj bezonon diferencigi ankaŭ ties eksteran formon. Ekzemplo: *Estas necese elekti skalon de mezura aparato tiel, ke la sensivo de la mezura aparato, mezuranta fotoelektran kurenton, sekurigu relativan eraron maksimume 1,0%*.

Ĝenerale, apud la formoj kunmetitaj kaj prepozitivaj, en la faka leksiko lastatempe kreskas la nombro de duvortaj terminoj, kreitaj

per la kunligo de baza substantivo, kiu estas genra nomo, kun adjektivo kiel determinanta epiteto. Tiel aperas kolekto de **specaj nomoj**, ekz. *leĝera betono, dentita rado, rekta kurento*. En la funkcio de simetria adjektiva epiteto pli kaj pli aperas ankaŭ la **celaj verbaj adjektivoj**, ekz. *gvida pulio, puriga emulsio, bremsaj ringoj, amortiza ekipaĵo, estinga ekipaĵo, mezura aparato* k.s.

Estas konate, ke en la verbaj adjektivoj unuiĝas la sencoj aktiva kaj pasiva. Ekzemploj: *ĉagrena koro* (koro inklina al ĉagreniĝo), *kopia papero* (papero por kopii ion), vd. PAG § 296, B. Sed la tie donita ekspliko ne povas terminologon kontentigi, ĉar li **bezonas diferencigi celon disde ago**. Subjekto destinita por iu celo ne povas apud si toleri la ag-espriman partecipantan formon, sed bezonas netan verban adjektivon.

La aferon de aktivo-pasivo eblas solvi per la konvencio, ke primara senco estas la aktiva, ja nur duafaze okazas suferado de ies ago: *trena ŝipo* (trenŝipo) estas ŝipo destinita por treni (ŝipo de treno); *pela rado* (pelrado) estas rado destinita por peli ion (rado de pelo).

Ankoraŭ aldonendas, ke la prepozitivaj formoj (ekz. *difino per kunteksto*) estas en kontinua lingva komunikado multe malpli operaciableblaj kaj krome ili ne havas tiom klaran kaj konturitan terminan karakteron, ilia kuniĝo kun la baza substantivo ne estas tiom senpera kiel ĉe la adjektiva epiteto. Krom la operacieblo estas grava ankaŭ ilia mallongeco, sistemeco kaj jam menciita termineco.

Kun la agaj partecipaj adjektivoj oni renkontiĝas en terminaroj relative malpli ofte, krom en matematiko (ekz. *generanta linio, kunkurantaj rektoj* k.a.). Se ni uzas ilin, ni tiel respektas certan proprecon de daŭro, ekz. en la nomoj *lumineskanta (fosforeskanta) farbo, ortanta streko* k.s.

Lige kun konkretaĵoj estas diferenco inter la cela adjektivo kaj aga adjektivo evidenta. La *mezura aparato* estas destinita por mezurado. La mezurado estas ĝia **konstanta funkcio**, eĉ tiam, kiam oni ne mezuras helpe de ĝi. Male, pri mezuranta homo ni povas paroli nur, se ĉi tiu homo **en tiu momento mezuras**. Se tiu homo ĉesus mezuri kaj komencis ekzemple legi, dormi k.t.p., ni devas paroli pri li kiel pri *homo leganta, dormanta* k.t.p., sed **jam ne mezuranta**.

La ligo de celaj adjektivoj kun abstraktaj substantivoj estas malpli forta, ĉar oni povas argumenti, ke temas pri daŭra agado, funkcio, ke oni nomu ĝin per la aga adjektivo, ekz. *gvidanta funkcio, administranta posteno* k.s. Sed la analizo de la problemo montras, ke ankaŭ en tiu ĉi kazo la agado ne estas aktuale kontinua, ke ni devas pli observi la celon, destinton, ol daŭran karakterizon de la afero. Pro tio estas ĝuste paroli pri *gvida funkcio, administra posteno, rega karaktero, klasifika agado, koloriga kovropovo* k.s.

Aplika konkludo

En fakaj terminoj ni povas preskaŭ senescepte uzadi la **celajn adjektivojn** sen ia distingado inter substantivaj nomoj konkretaj kaj abstraktaj, ekz. *mezuraj amplifilo, aparato, bobeno, bremsilo, centralo, drato, generatoro, globo, kanalo, konvertilo, metodo, mikrofono, mikroskopo, osciloskopo, panelo, pivoto, ponto, principo, rado, rapido, rektifilo, risorto, sistemo, skalo, tehniko, tuŝo, unito, veturilo, volvaĵo*.

La **agaj adjektivoj** aperas precipe en priskribaj nomoj, kiuj ne havas klaran terminan karakteron. En la nomoj de personoj - agantoj - kompreneble pli oftas la adjektivoj agaj.

Literaturo

- (1) *K. Kalocsay & G. Waringhien: Plena Analiza Gramtiko de Esperanto. Rotterdam, UEA, 1980.*
- (2) *J. Werner: Terminologia Kurso. Roudnice nad Labem, SK ROH, 1986.*

Adreso de la aŭtoro:

Jan WERNER
Dřínová 18
CZ - 612 00 - Brno
ĈEĤIO
<werne@tiscali.cz>

Priaŭtora informo

La aŭtoro estas profesie konstruĝeniero. Kiel esperantisto li ekde la sesdekaj jaroj okupiĝas pri la fako terminologio, kadre de ties studo li sekvas ankaŭ la vortteorion en Esperanto.